

Sociālā funkcionēšana

M.Moors

Ievadam

- Cilvēka uzvedība izpaužas dažādos fiziskos, psiholoģiskos un sociālajos kontekstos.
- Šajos kontekstos cilvēki sastopas ar bioloģiskajām, psiholoģiskajām un sociālajām vajadzībām, kas prasa efektīvus cilvēku resursus.
- Indivīdu, ģimeņu un grupu spēja efektīvi (lietderīgi) reaģēt uz šīm vajadzībām ir **adaptācija**.
- Tiek uzsvērts, ka pastāv kopējas vajadzības visām personām

Problēmu risinājuma teorētiskais pamats (1)

Klienta personiskās un sociālās situācijas analīze saskaņā ar kādu no teorētiskajam pieejām vai kombinējot vairākas:

- “persona – vidē”,
- biopsihosociālā pieeju,
- sistēmu un ekoloģisko teoriju vai
- spēka perspektīvu.

Problēmu risinājuma teorētiskais pamats (2)

- Analīzes gaitā sociālais darbinieks var konstatēt, ka klientam ir problēmas, kuras jārisina citiem speciālistiem (medicīniskās – veselības aprūpes sistēmai, psiholoģiskās – psihologiem; izglītības – izglītības sistēmai u.t.t.).
- Sociālais darbs fokusējas uz klientu sociālās funkcionēšanas spējām, par kurām tālāk tiks rakstīts detalizētāk (pozitīva mijiedarbība ar sistēmām, produktīva rīcība, dzīves uzdevumu izpilde, sociālo lomu izpilde, personiskā attīstība un neatkarības palielināšana (empowerment) u.c.).

Persona – vidē sistēma

- Ietver 4 faktoros, lai aprakstītu klienta problēmas:
 - I faktors: sociālo lomu* problēmas
 - Vērtē, kā klients izpilda savas sociālās lomas un vai izpildē nav problēmu (ģimenes, starppersonu, nodarbinātības un citu dzīves situāciju lomas).
 - II faktors: vides problēmas
 - Pamatvajadzības, ienākumi; izglītība; juridiskās problēmas; veselība, drošība, soc pakalpojumi; brīvprātīga dalība; atbalsta sistēmas – neformālās un formālās.
 - III faktors: garīgie traucējumi (disorders)
 - IV faktors: fiziskie traucējumi.

Uzsver nepieciešamību aplūkot cilvēku un viņu sociālās un fiziskās vides savstarpējo atkarību un savstarpējo ietekmi. atzīst saikni starp privātām (t.i., individuālām) problēmām un publiskiem jautājumiem (t.i., sociālajām problēmām).

*Lomas: Sociāli vai kulturāli sankcionēti uzvedības modeļi, ko indivīdi sagaida sabiedrībā.

Sociālā vide

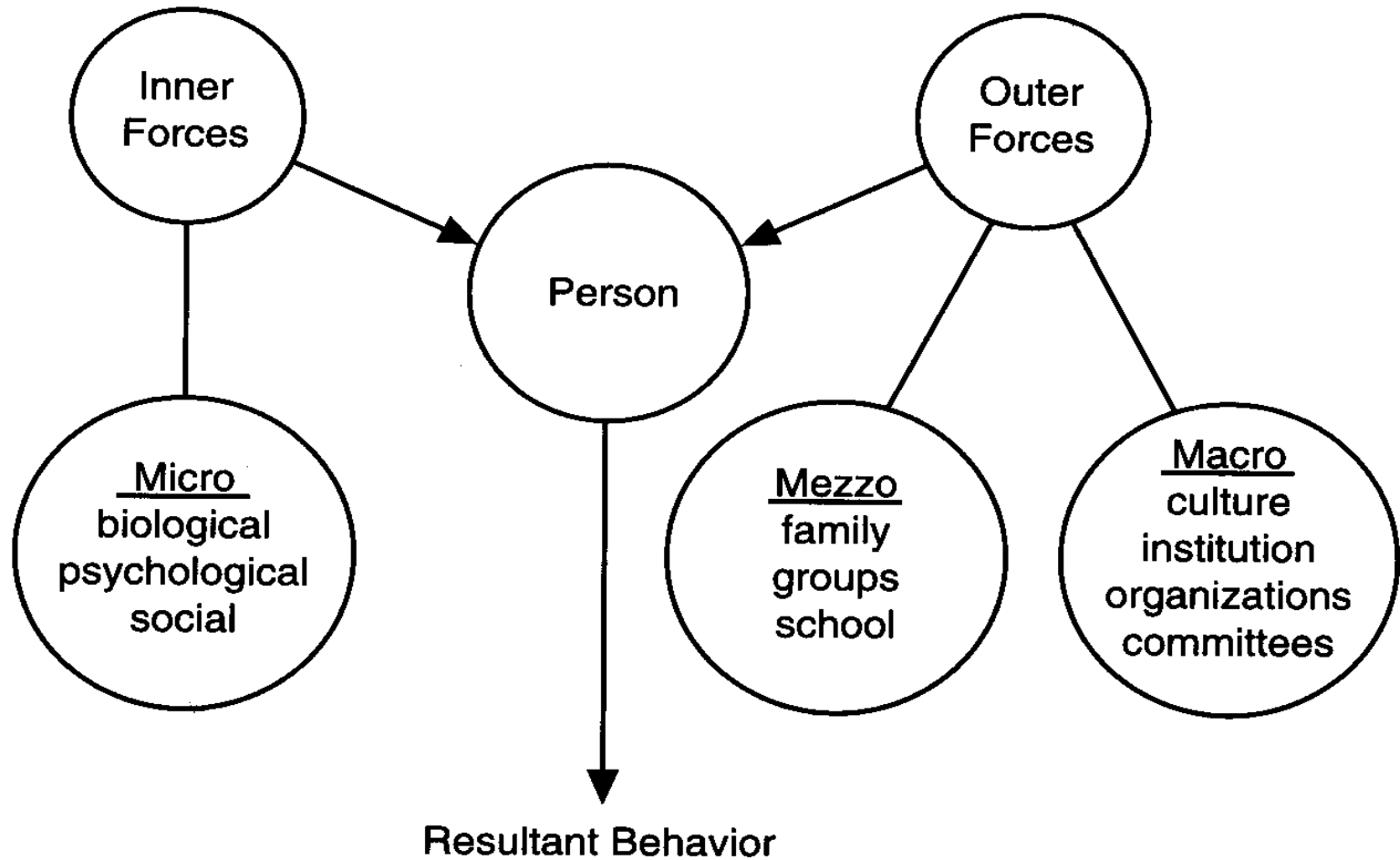
6 vides problēmu jomas:

- Ekonomiskā/ pamata vajadzību sistēma
 - Sabiedrības nespēja nodrošināt ēdienu, pajumti, nodarbinātību uc ekonomiskos resursus.
- Izglītības / apmācības sistēma
 - Barjeras izglītības – gan formālās, gan neformālās apguvei.
- Tiesu / juridiskā sistēma
 - Policijas un citu tiesībsargājošo iestāžu neadekvāta rīcība.
- Veselības, sociālās drošības (t.sk., soc pakalpojumu sistēma)
 - Pakalpojumu neesamība vai pieejamības problēmas.
- Brīvprātīgo apvienību sistēma
 - Šādu atbalsta sistēmu neesamība vai arī klienta atstumšana.
- Neformālā atbalsta sistēma
 - Tādu personu trūkums, kuriem patiesi rūpētu klienta situācija vai arī pārmērīgas rūpes no kādu personu/ personas puses.

Mikro – mezo – makro līmeņi klienta problēmu konceptualizācijā

- palīdz sociālajiem darbiniekiem aplūkot cilvēkus kā aktīvus aģentus, kuru dzīves, attiecības un vide ir savstarpēji saistīti;
- ir paraugs " persona - vidē" atspoguļošanai un analīzei;
- piedāvā vizuālu ietvaru, kas ir noderīgs, organizējot daudz informācijas par klientu un domājot par to, kā dažādi cilvēka dzīves un vides aspekti var mijiedarboties.
- **Mikrolīmenī** - bioloģiskie, psiholoģiskie, attīstības, garīgie, emocionālie, izziņas, atjaunošanās un finansiālie aspekti;
- **Mezo līmenis** - ģimene, draugi, darbabiedri, apkārtnē, darba vide, draudzes pasākumi, vietējie resursi un pakalpojumi, kā arī transports (mobilitātes iespējas).
- **Makro līmenī** ietilpst lielāki sociālie spēki, kas var ietekmēt indivīdu

Iekšējo un ārējo spēku paradigma

Biopsihosociālā perspektīva (pieeja)

- Multidimensionāla cilvēka rīcības izskaidrošana.
- cilvēku rīcību un sociālo vidi var novērtēt trijās dimensijās: biofiziskā, psiholoģiskā un sociālā;
- šī sistēma ietver daudzas sistēmas, kuras ir organizētas hierarhiskos līmeņos – no mazākā (šūnu līmeņa) līdz lielākajam (sociālajam līmenim);
- šī augšupejošā sistēmu hierarhija ir nemainīgi mijiedarbīgā stāvoklī ar citām dzīvajām sistēmām un ar citām nedzīvajām fiziskās vides sistēmas sastāvdaļām;
- **jāsadala** sistēma atsevišķās daļās **un jāpārdomā katras daļas** (bio, psiho vai sociālā dimensija) **ieguldījumu klienta problēmā.**

Bio-psiho-sociālā mijiedarbība

- **Bioloģiskā dimensija** - uzturs, veselība (gan pagātnē, gan tagadnē), fiziskās aktivitātes veidi, seksuālā darbība, medikamentu un vielu lietošana, kā arī ģimenes veselība un ģenētiskā vēsture.
- **Psiholoģiskā dimensija** – pašnovērtējums, izturēšanās spējas, garīgā veselība (gan pagātne, gan tagadne), personības īpašības, psihisko slimību ģimenes anamnēze, garīgā attīstība un izziņas un emocionālā attīstība.
- **Sociālā dimensija** – darba stabilitāte, iesaistīšanās sabiedriskās aktivitātēs un atpūtā, kā arī attiecības ar ģimeni, draugiem un kolēģiem (kā attiecības ar citiem cilvēkiem dažādos sociālajos kontekstos).

Uzvedība ir personas un vides mijiedarbības rezultāts.

Sociālā vide (dimensija)

6 vides problēmu jomas:

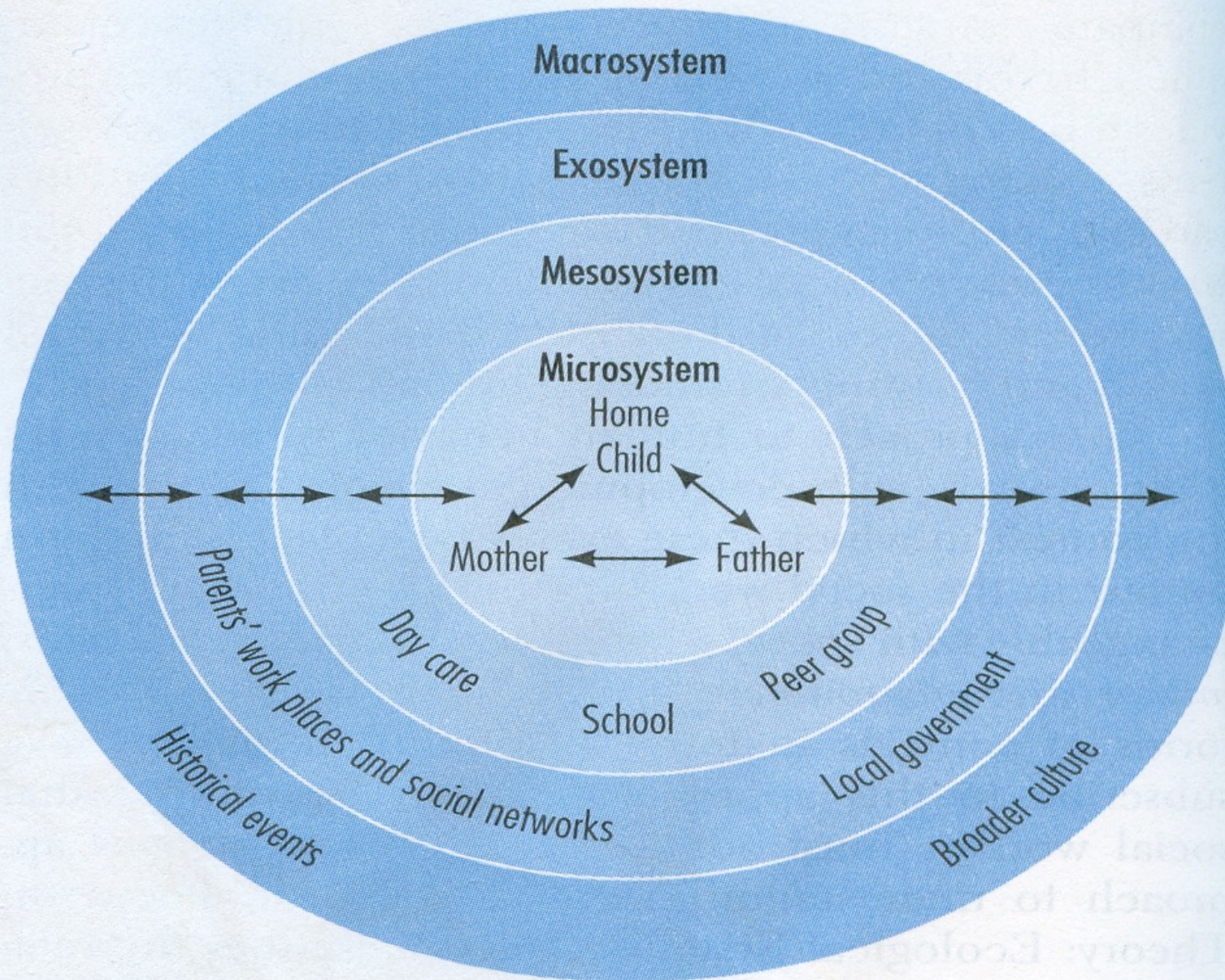
- Ekonomiskā/ pamata vajadzību sistēma
 - Sabiedrības nespēja nodrošināt ēdienu, pajumti, nodarbinātību uc ekonomiskos resursus.
- Izglītības / apmācības sistēma
 - Barjeras izglītības – gan formālās, gan neformālās apguvei.
- Tiesu / juridiskā sistēma
 - Policijas un citu tiesībsargājošo iestāžu neadekvāta rīcība.
- Veselības, sociālās drošības (t.sk., soc pakalpojumu sistēma)
 - Pakalpojumu neesamība vai pieejamības problēmas.
- Brīvprātīgo apvienību sistēma
 - Šādu atbalsta sistēmu neesamība vai arī klienta atstumšana.
- Neformālā atbalsta sistēma
 - Tādu personu trūkums, kuriem patiesi rūpētu klienta situācija vai arī pārmērīgas rūpes no kādu personu/ personas puses.

Sistēmu teorija

- Psiholoģiskie procesi nenotiek vakuumā. Visas cilvēku mērķtiecīgās aktivitātes notiek noteiktā vidē.
- Sistēmu teorija skata cilvēku uzvedību kā aktīvu mijiedarbību starp cilvēkiem un viņu sociālajām sistēmām.
- **Sistēma** ir jebkuru tādu elementu kopums, kuri ietekmē viens otru. Sociālās sistēmas sastāvdaļas ir cilvēki, kuri ir vairāku sociālo sistēmu dalībnieki, kuras ietekmē viņu attīstību. Sistēma var būt jebkura formāla vai neoficiāla cilvēku grupa vai organizācijas aspekts
- Sistēmu teorijas principi uzdod sociālajiem darbiniekiem identificēt saistītās sistēmas, kuru sastāvdaļas ir klienti. To vizuāli atspoguļot palīdz genogramma un ekokarte.

Ekoloģiskā teorija

- cilvēki ir aktīvi iesaistīti savā vidē un savā attīstībā un abi - cilvēks un vide pastāvīgi mainās;
- Cilvēkiem ir dinamiskas attiecības (nemitīga mijiedarbība) ar citiem cilvēkiem un vidi;
- veids, kā cilvēki uztver savu vidi un pieredzi, būtiski ietekmē viņu labsajūtu;
- lai saglabātu veselību un labklājību, cilvēkiem jāspēj pielāgoties vides izmaiņām.

Bronfenbrenner's ecological model

Source: Adapted from

Kopp & Krakow, 1982.

Holistiska sistēma

- Noteikts domāšanas process (no sistēmas uz tās daļu un otrādi)
 - visas sistēmas uzvedību nevar paredzēt/ saprast, ja to apskata tikai no tās vienas daļas skatu punkta;
 - Rūpīga sistēmas daļu uzvedības analīze var novest pie pilnīgas visas sistēmas uzvedības izpratnes un spējas to paredzēt.
- Vispārīgā sistēmu perspektīva – izpratne, ka «sistēma sastāv no savstarpēji saistītām daļām»;
- Ekosistēmas perspektīva – izpratne, ka cilvēki mijiedarbojas ar vidi, kurā dzīvo.

Cilvēka dzīves cikla perspektīva

- aplūko cilvēka situāciju saistībā ar attīstības uzdevumiem, ar kuriem viņi saskaras attiecīgajā dzīves cikla posmā.
- cilvēka attīstībā pastāv nozīmīgi (uzvedības, prasmju, spēju, diskriminācijas, uztveres, ietekmes vai motivācijas) izmaiņu punkti;
- ja šo izmaiņu nav, tad ir iespējami mazi vai vispār nav iespējami turpmāki uzlabojumi;
- uzvedības vai prasmju nozīme dzīvošanas kontekstā bieži ir sociāli noteikta – kas vienam cilvēkam viņa vidē var būt svarīgi, citam ne;
- jebkura attīstība, tās novērtējums un cilvēka uzvedība ir jāskata kontekstā ar vidi un apstākļiem, kādos persona dzīvo (pirmā bērna piedzimšanas laiks, laulību fakts u.t.t.).

Sociālā funkcionēšana ir

- **Spēja** apmierināt cilvēkiem kopīgās vajadzības adekvātā, saprātīgā veidā un apmērā (nekaitējot sev un citiem), spēja būt produktīvam un lietderīgam sabiedrības loceklim;
- **Spēja** izpildīt attiecīgā vecumposma uzdevumus, kas nepieciešami ikdienas dzīvei, piemēram,
 - - **Pieaugušajiem** (ekonomiskā neatkarība; spēja nodrošināt pamatvajadzības; attīstīt neatkarīgas lēmumu pieņemšanas spējas; audzināt bērnus, nodrošināt drošību; karjeras veidošana u.c.)
 - - **Bērniem** (attīstīt motoriskās prasmes; kognitīvās un verbālās spējas; sociālās prasmes, lai veidotu attiecības ar vienaudžiem; spēja draudzēties un iekļauties vienaudžu grupā; disciplīnas prasmes; attīstīt personisko identitāti u.c.)
- **Spēja** izpildīt galvenās sociālās lomas, atbilstoši indivīda līdzdalībai dažādās sociālajās grupās (skolnieks, vecāks, darbinieks, bērns, draugs u.c)

Sociālās kompetences modelis un spēka perspektīva

- Dotumu jeb talantu izpratne kā cilvēku funkcionēšanas potenciāls;
- vides spēku izpratne, ka tie var gan veicināt, gan apdraudēt sociālās funkcionēšanas potenciālu;
- personas reakcijas uz izmaiņām vai stresu izpratne kā normāls process, ko var vadīt;
- kas klientiem iepriekš palīdzējis tikt galā
- ko spēj izmainīt pats klients, bet ko nevar;
- Klienta stipro pušu un prasmju identificēšana visā sadarbības laikā;
- spēka perspektīvas izmantošana līdzsvarotā veidā.

Sociālās funkcionēšanas izvērtēšana

- SF izvērtēšanas uzdevums ir – palīdzēt sociālajam darbiniekam izveidot to faktoru (aprakstošu) klasifikāciju, kas nepieciešami praktiskas palīdzības nākošo soļu plānošanā un atvieglot pamatojuma sniegšanu par izvēlētajām palīdzības metodēm un pieejām.
- SF izvērtējumam nav diagnostisks raksturs, no kā izriet vienīgais pareizais spriedums par konstatēto stāvokli.
- SF izvērtējums tiek veikts, lai identificētu problēmas un stiprās puses un noteiktu prioritātes un iespējas.

Cilvēka uzvedības izskaidrošana

1. Biofiziskās hipotēzes – ka klienta funkcionēšanas traucējumiem iemesls ir bioloģisks katalizators – cēloņu saistību starp biofiziskiem faktoriem (ķermeņa funkciju traucējums) un spēju sociāli funkcionēt.
2. psiholoģiskās hipotēzes - ka klienta nespējai izpildīt kādus dzīves uzdevumus vai kādu savu sociālo lomu šķērslis ir psiholoģiskās problēmas, neadekvātas reakcijas vai notikumi, kas ietekmē psiholoģisko jomu.
3. sociālās hipotēzes – ka klienta SF traucējumu pamatā ir pozitīvas mijiedarbības problēmas kādā no sociālo attiecību kontekstiem abos «virzienos» – klients neizmanto (ļāunprātīgi izmanto) resursus vai arī sistēma nesniedz nepieciešamo atbalstu (ģimene, sociālā atbalsta sistēmas, pieeju resursiem (izglītība, un mijiedarbība ar sociālo vidi).

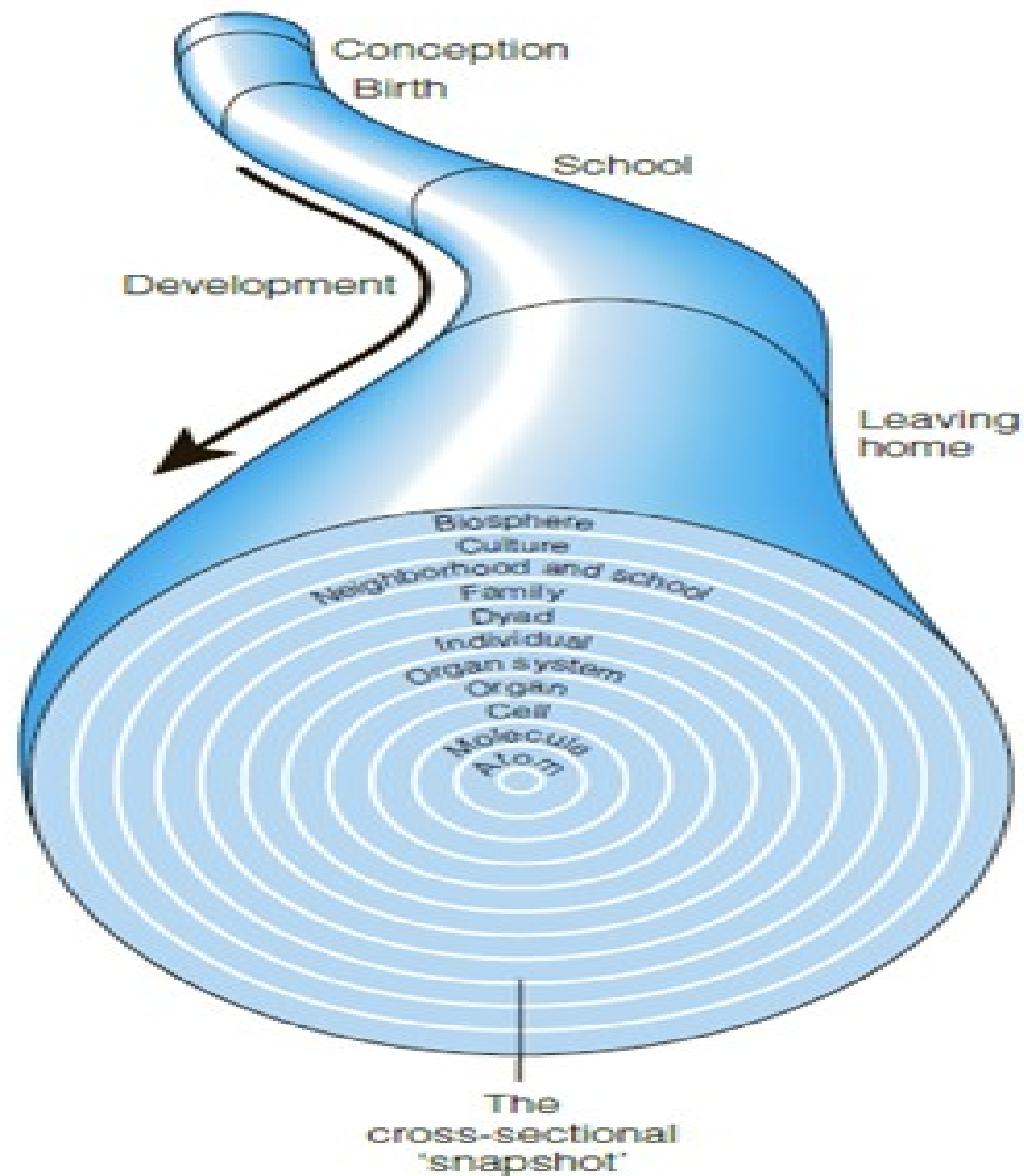
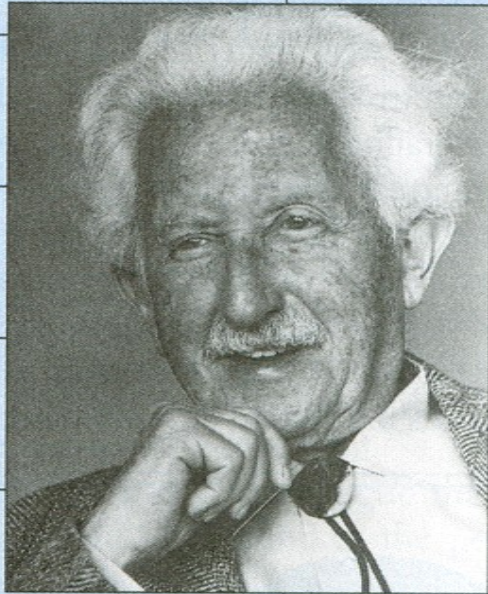

EXHIBIT 2.2 Illustration of the Interactions that are Taken into Account in the Biopsychosocial Approach

									Old age	Integrity vs. despair, disgust
									Maturity	Generativity vs. self-absorption
									Young adulthood	Intimacy vs. isolation
									Adolescence	Identity vs. identity confusion
									School age	Industry vs. inferiority
									Play age	Initiative vs. guilt
									Early childhood	Autonomy vs. shame, doubt
Infancy										Trust vs. mistrust

Erikson's eight stages

According to Erik Erikson, people must grapple with the conflicts of one stage before they can move on to a higher one.

Erikson's psychosocial stages Source: Erikson, 1976.

Cilvēka psiholoģiskās attīstības fāzes un to galvenie uzdevumi (1)

1. Grūtniecība, dzemdības un jaundzimušā periods - pāris izpilda uzdevumu – kļūt par vecākiem.
2. Zīdaiņa periods - ir uzticēšanās periods. Bērnam ir arī jāattīsta „Es” sajūta, jāveido piesaiste aprūpes personai un jāiegūst zināšanas.
3. Agrīnā bērnība (3-5 gadi) - uzdevums ir sasniegt līdzsvaru starp diviem spēkiem – vēlmi pēc neatkarības un atkarība no vecākiem. Attīstīt koordinētas lielās motoriskās prasmes (skriet, lekt, kāpt, mest kūleņus u.c.); iegūt sociālās prasmes, lai veidotu attiecības; Sasniegt izaugsmi kognitīvajās spējās un verbālajā izteiksmē, kuras veicina spēlēšanās laikā.

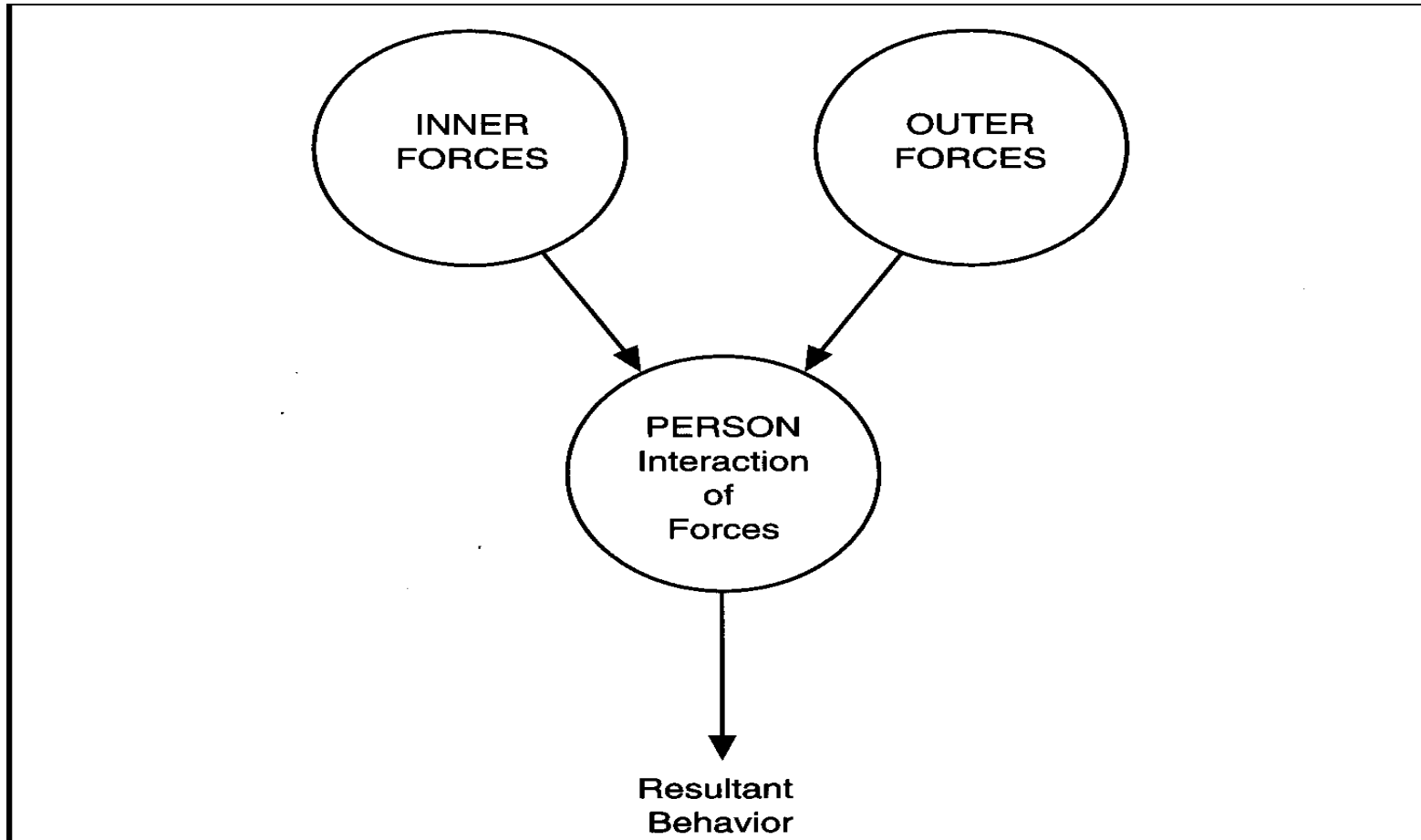
Cilvēka psiholoģiskās attīstības fāzes un to galvenie uzdevumi (2)

3. Skolas gadi (6-12) - realitāte, ko raksturo savstarpēja mijiedarbība un patiesums. Spēja draudzēties un sekmīgi iekļauties vienaudžu grupā (arī spēja uzņemties dažādas lomas) ir galvenais šī posma uzdevums, t.sk., prasmes „spēles” noteikumu veidošanai, godīguma nodrošināšanai un sankciju noteikšanai tiem, kas šos noteikumus pārkāpj.
4. Pusaudžu gadi (10-12 gadu vecumam līdz apmēram 21-22 gadu vecumam). Izdala arī agrīnos pusaudžu gadus (~10-15 g), kas saistās ar svarīgām fiziskām izmaiņām un arī kognitīvām un sociālām izmaiņām. Svarīga ir vienaudžu atzinība un pieņemšana. Vēlīnie pusaudžu gadi ir no apm. 16-18 gadiem līdz pat apmēram 22 gadiem. Divi svarīgi uzdevumi: a) neatkarība no ģimenes un b) personiskās identitātes attīstīšana.

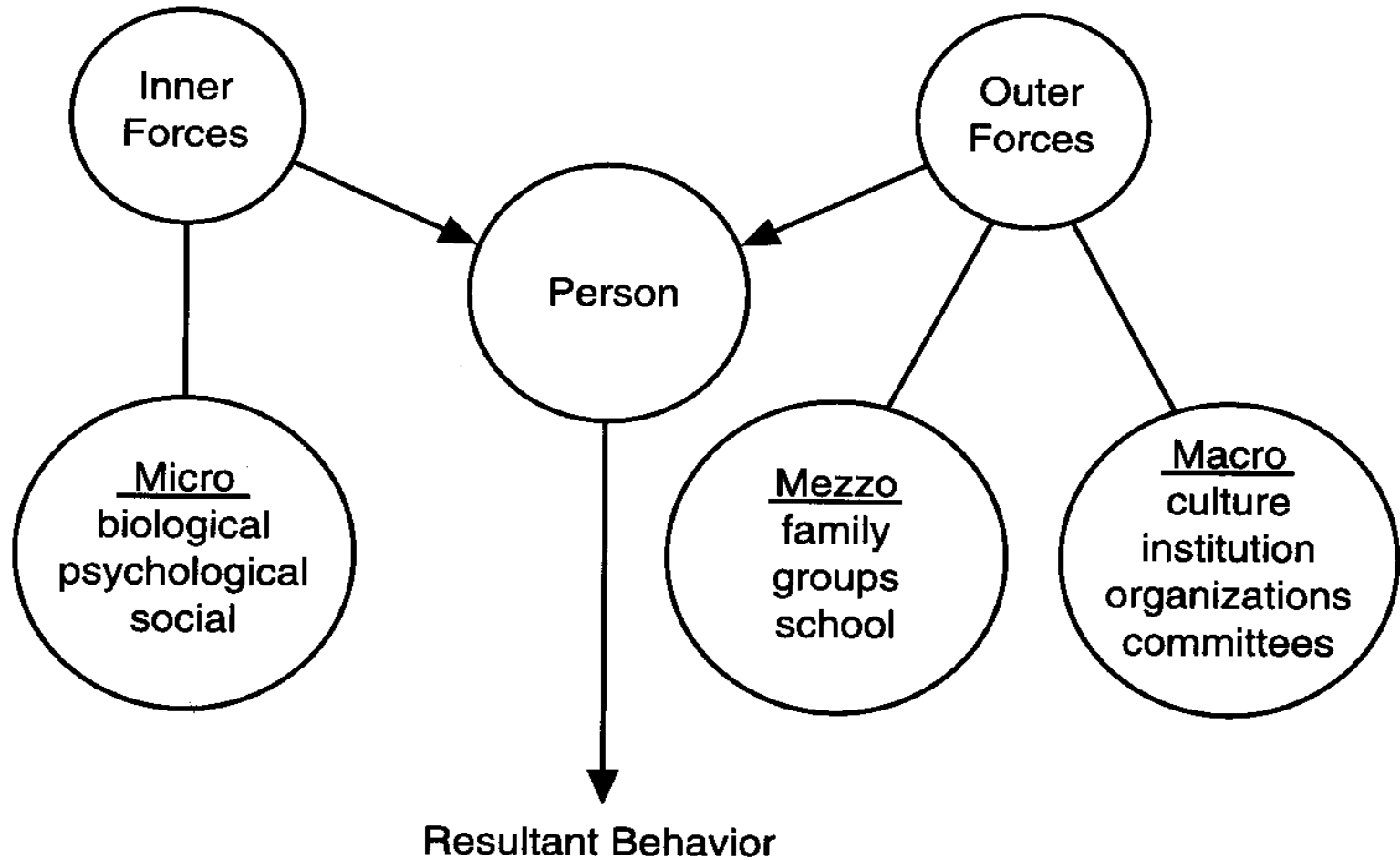
Cilvēka psiholoģiskās attīstības fāzes un to galvenie uzdevumi (3)

5. Agrīnais briedums – (22 – 34) - uzdevumi ir: a) ekonomiskā neatkarība un b) neatkarīga lēmumu pieņemšana.
6. Vidējais briedums (no 35) - jauna sevis definēšana, jaunas ekspektācijas par sasniegumiem, jauna izpratne par to, kas dod gandarījumu.
7. Vēlīnais briedums (60 +) - Kā galveno šā posma uzdevumu Eriksons min 'integritāte' (morāls apmierinājums, viengabalainība) vai 'izmisums'.

lekšējo un ārējo spēku paradigma

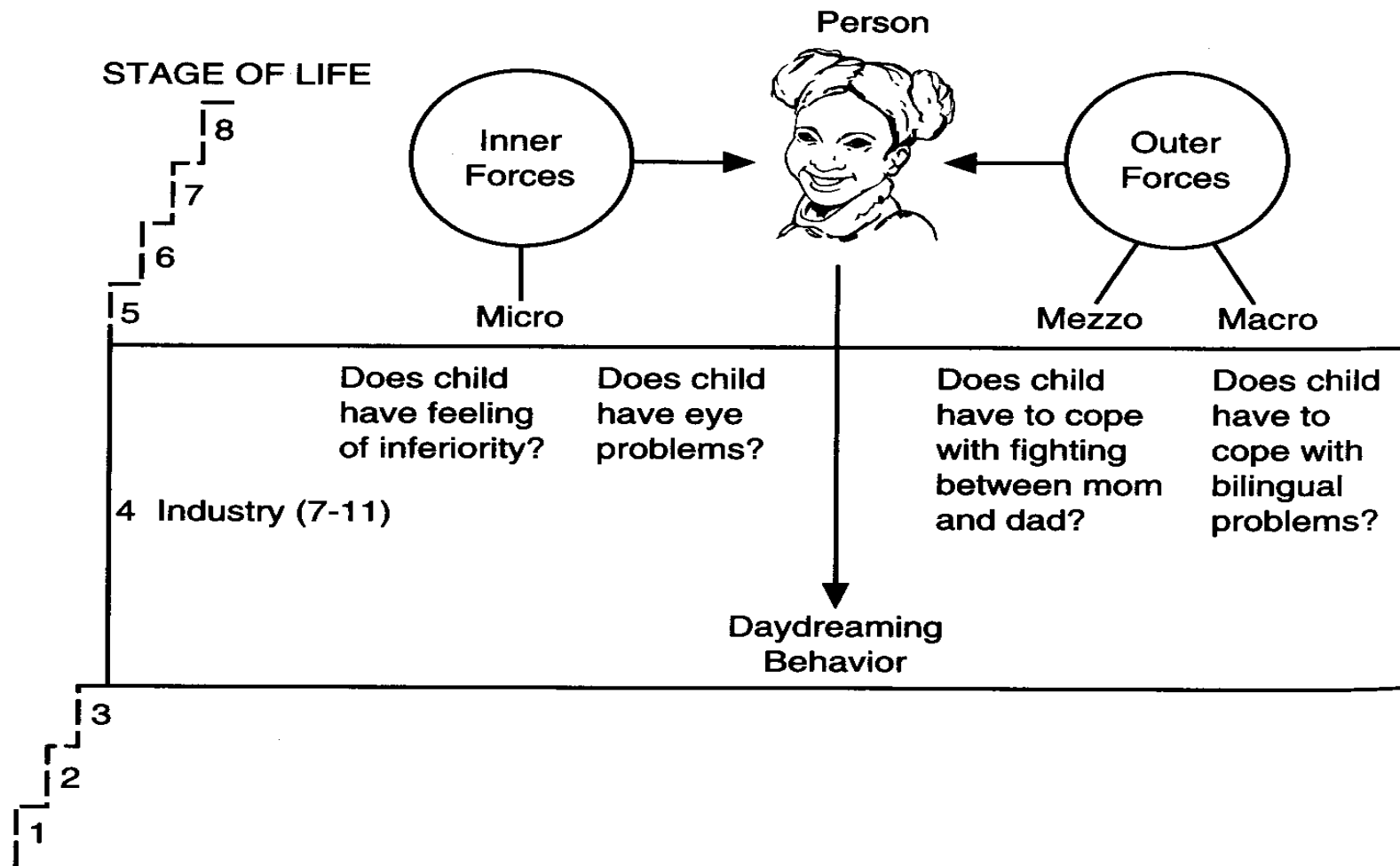

Iekšējo un ārējo spēku paradigma

Dzīves cikls un iekšējo/ ārējo spēku modelis

INNER AND OUTER FORCES MODEL

Grupu darbs

- Sagatavot **TIPISKĀ** klienta SF traucējumu un spēju/ iespēju portretu saskaņā ar doto struktūru:
 1. Tipiskie **dzīves posma uzdevumi** un to izpildes grūtības.
 2. Tipiskās **sociālās lomas** un to izpildes grūtības.
 3. Tipiskie SF grūtību cēloņi – (1) biofiziskie; 2) psiholoģiskie; 3) sociālie) nosaukt konkrēti;
 4. **Galvenās sistēmas** un to attiecību/ mijiedarbības raksturojums – ar kurām ir vislielākās grūtības; kuras sniedz vislielāko atbalstu.
 5. Tipiskākās **stiprās puses** un iespējas.